

охорони довкілля (ІЖЕР), Міжнародний суд і Світовий Банк.

Висновок. Таким чином, породжені економічною глобалізацією екологічні проблеми можна вирішити лише спільними зусиллями. Активно підключившись до формування природоохоронного співробітництва міжнародної спільноти країни отримують можливість впливати на процес побудови глобальної екологічної економіки та забезпечувати захист своїх національних інтересів.

Література

1. Мунтян М., Урсул А. Глобализация и устойчивое развитие. – М.: Ступени, 2003. – 430 с.
2. Туниця Ю., Семенюк Е., Туниця Т. Діалектика глобалізації в контексті екологічного імперативу. // Вісник НАН України. – 2008. – № 2. – С. 8-24.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Підручник. – 6-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 645 с.
4. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. – К.: Знання, 2006. – 82 с.
5. <http://www.org.un>.
6. <http://www.niss.gov.ua>.
7. Global Environmental Outlook – 2000 [Text].—London: Earthscan, 1999.—398 p.

Надійшла 14.03.2010

УДК 330.01:339.9

О. І. РЯБА, Н. М. ШУМИЛО

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

В статті аналізується стан конкурентоспроможності України за різними міжнародними рейтингами. Розглянуто основні шляхи підвищення конкурентної позиції України.

In the article the competitiveness position of Ukraine in different international rating is analyzed. The main ways of increasing of competitive position of country in present circumstances is overviewed.

Ключові слова: конкурентоспроможність економіки, рейтинг конкурентоспроможності, конкурентні позиції.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації очевидна для України. Останнім часом, по суті, вичерпався потенціал зростання національної економіки на ресурсній основі. Потрібні кардинальні зміни у виборі пріоритетів національного економічного розвитку в глобальній конкуренції, а для цього важливим є усвідомлення змісту і структури такої фундаментальної економічної категорії, як конкурентоспроможність країни.

Конкурентоспроможність економіки, методи її визначення та зв'язок із динамікою зростання на різних етапах економічного циклу вже не перше десятиліття перебувають у центрі уваги економістів та урядовців, оскільки якість тих чи інших оцінок і ступінь їх відповідності сучасним економічним реаліям суттєво позначаються на ґрунтовності стратегічних рішень держави на всіх рівнях економіки.

Аналіз останніх досліджень. Значний вклад у дослідженні конкурентоспроможності зробили зарубіжні економісти: П. Кругман, С. Ліндер, М. Портер, Д. Сакс, Л. Саммерс та ін. Серед вчених пострадянського простору слід відзначити науковий внесок вітчизняних та російських економістів таких, як Я. Базилук, М. Делягін, Я. Жаліло, В. Іноземцев, Д. Лук'яненко, С. Меншиков, І. Спиридонов, Р. Фатхутдінов, Т. Циганкова та ін. Незважаючи на значні досягнення в теорії і практиці дослідження конкурентоспроможності країни, на нашу думку, потребують подальшого дослідження теоретико-методологічні засади феномена конкурентоспроможності країни в глобальному середовищі.

Метою даної статті є дослідження конкурентоспроможності України, на основі порівняльного аналізу існуючих рейтингів конкурентоспроможності країн світу, а також визначення основних заходів для підвищення конкурентних позицій української економіки на світовому ринку в умовах глобалізації.

Виклад матеріалу. Конкурентоспроможність національної економіки як одна з базових економічних категорій є предметом численних фахових та публічних дискусій [1–4]. Узагальнюючі існуючі підходи стосовно визначення конкурентоспроможності національної економіки, можна стверджувати, що це економічна категорія, яка характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів. Образно кажучи, конкурентоспроможність країни – це здатність виживати та розвиватися в «агресивному середовищі» світової економіки.

В зв'язку з тим, що в сучасних умовах конкурентоспроможність країни — це потужний аналітичний

і політичний інструмент, у світі приділяється велика увага визначенню рейтингу національної конкурентоспроможності.

На сьогоднішній день сформувались дві основні школи рейтингування конкурентоспроможності країн: лозанська (IMD) та гарвардсько-давоська (WEF).

Міжнародний інститут розвитку менеджменту - International Institute for Management Development (IMD-Lausanne) – здійснює свою діяльність більш, ніж у 60 країнах (регіонах) світу. IMD оцінює кожну країну на основі аналізу близько 330 критеріїв по чотирьох основних напрямках: стан економіки, ефективність уряду, стан ділового середовища і стан інфраструктури. Кожен з них включає п'ять чинників. Таким чином, загальний рейтинг конкурентоспроможності заснований на 20 різних індикаторах з чотирьох ключових аспектів економічного життя країни.

Показово, що при розрахунку рейтингу використовуються матеріали міжнародних організацій, серед яких ООН, СОТ, ОБСР, Світовий банк та інші, а також більше 50 партнерських інститутів з усього світу. Бізнес-клімат в охоплених дослідженням країнах оцінюється на основі думки аналітиків, опитувань керівників крупних корпорацій і фахівців. Таким чином рейтингування IMD здійснюється на основі наступного співвідношення: дві третини – статистичні дані і одна третина – експертні оцінки [5].

Міжнародний інститут розвитку менеджменту, починаючи з 1989 року, щорічно публікує результати чергового глобального дослідження конкурентоспроможності країн світу – The World Competitiveness Yearbook.

У минулому, 2009 році, досліджувалось 57 країн. Згідно з результатами нового дослідження, світовим лідером по конкурентоспроможності ось вже 16 років залишаються Сполучені Штати. Далі йдуть Гонконг і Сінгапур — на другому і третьому місцях відповідно.

У першій десятці самих конкурентоспроможних країн: Швейцарія – 4 місце, Данія – 5, Швеція – 6, Австралія – 7, Канада – 8, Фінляндія – 9, Нідерланди – 10 [5].

Що стосується України, то вона вперше увійшла до рейтингу у 2007 році і посіла 46-у сходинку з 55 країн, у 2008 році – 54-у з 55 країн, а у 2009 році вона 56-а з 57 країн. Якщо проаналізувати результати останнього дослідження за основними напрямками, то наша країна за станом економіки знаходиться на останній позиції серед усіх представлених країн (57 місце), за критерієм ефективності уряду - на 55 позиції, за станом ділового середовища (бізнесу) – на 42 позиції, а за станом інфраструктури – на 51 позиції в рейтингу серед 57 країн світу.

Україна також стабільно посідає низькі позиції і в підгрупах показників «Державні фінанси» (результат – 48-е місце 2009 року), «Податкова політика» (38-е місце 2009 року), «Наукова інфраструктура» (43-є місце 2009 року), «Інституційні рамки» (55-е місце 2009 року) та «Бізнес-законодавство» (53-є місце 2009 року).

За групою показників «Фінанси», у рамках якої бізнесмени оцінюють доступність кредитних коштів та венчурного капіталу, ефективність банківських та фінансових інститутів, адекватність регулювання банківської сфери, розвиненість фондового ринку тощо, Україна посідає найнижчі позиції – 54-е, 53-є та 57-е місця у 2007, 2008 та 2009 рр. відповідно [5].

Щорічно з 1971 року складаються рейтинги конкурентоспроможності країн, які оприлюднюються у «Світовій доповіді про конкурентоспроможність» (Global Competitiveness Report) на Всесвітньому економічному форумі (World Economic Forum, WEF) у швейцарському місті Давосі. Конкурентоспроможність за версією WEF визначається за двома індексами: Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) та Індексом конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI).

Відповідно до методики WEF, країна отримує оцінку, яка базується на розрахунку за 12 основними критеріями: державні установи, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта і навчання, ринок товарів, ринок праці, фінансовий ринок, рівень розвитку і використання технологій, обсяг внутрішнього ринку, розвиток бізнесу та інновацій [5].

Потрібно відмітити, що підходи WEF щодо визначення рейтингу конкурентоспроможності схожі з підходами IMD, оскільки базуються не лише на загальнодоступних статистичних даних, але й враховують результати опитування керівників компаній по всьому світу. Однак, на нашу думку, безперечною перевагою WEF, у порівнянні з рейтингом IMD, є масштабність проведення відповідних досліджень, адже дослідження охоплено 133 країни.

Найбільш конкурентоспроможною, за версією WEF, у 2009 році була визнана Швейцарія, що потіснила на друге місце США. До топ-5 увійшли Сінгапур, Швеція і Данія. У першій десятці, як і раніше, переважають такі європейські країни, як Фінляндія (6), Німеччина (7) і Нідерланди (10).

Конкурентоспроможність України Всесвітній економічний форум оцінює з 1997 року. Згідно із останнім звітом, конкурентоспроможність нашої країни у 2009 році значно погіршилась, а її рейтинг знизився з 72 місця у 2008 році до 82 з 133 країн світу. За станом інституційного середовища ми посіли 120 місце, за розвитком фінансових ринків – 106-е, за рівнем розвитку товарних ринків – 109-е місце [6].

Як бачимо, за різними версіями досліджень конкурентоспроможності, Україна посідає досить низькі позиції в порівнянні з іншими країнами. Протягом останніх років прослідковується чітка тенденція до

зниження конкурентоспроможності України серед інших країн світу, її рейтинг падає.

Сьогодні істотне падіння рейтингу нашої країни пов'язують із світовою кризою. Таке пояснення є прийнятним для України з огляду на експортно орієнтовану структуру її економіки.

Припинення кредитування будівництва у світі призвело до обвалу попиту на металопродукцію. Відповідно, українські експортери металу втратили ринки збуту і обсяги виробництва за кілька місяців скоротилися майже вдвічі. Металургійні комбінати почали зупинятися.

Світова фінансова криза зменшила прибуток численних представників фінансових установ, інвестиційних і будівельних компаній в Україні. Обмеження кредитування населення призвело до зниження попиту на автомобілі та житло. В різних секторах економіки почалися масові скорочення працівників, без роботи залишилося близько мільйона людей. ВВП у 2009 р. зменшився порівняно з 2008 р. на 15 %.

Україна, дійсно, зустрілась з важкими викликами за короткий час. Однак не лише нинішня криза вплинула на конкурентоспроможність України, адже падіння рейтингу спостерігалось і у попередні роки. Україна – єдина з країн СНД, котра не повернулася в цілому на до кризовий рівень 1990 року. Досягнувши в 2008 р. за об'ємом ВВП межі 80,3% до 1991 р., нині вона знову скотилася до рівня 64,0%, як у 2004 р. (66,9%) [7. с.15]. Все це свідчить про наявність хронічних проблем в українській економіці, та більше внутрішні, ніж зовнішні причини економічних негараздів.

Відставання вітчизняної економіки в значній мірі, на це одностайно вказують національні та міжнародні експерти, пов'язано з політичною нестабільністю в країні. Ігри в «найдемократичніших демократів» та «найпатріотичніших патріотів» відволікають від вирішення економічних проблем, стримують економічний розвиток, відлякують іноземних партнерів. Цьому врешті-решт потрібно покласти край і перейти від лозунгів до діла.

Почати ж потрібно з посилення впливу держави на всі сфери економічного життя країни. Досвід останніх десятиліть свідчить, що рушійною силою процесу підвищення конкурентоспроможності економіки країн світу стала саме активізація державної політики. В першу чергу, конкурентоспроможність економіки в стратегічній перспективі забезпечується ефективною інноваційною політикою.

Аналіз рейтингів окремих країн за індексом глобальної конкурентоспроможності свідчить, що найвищу позицію в них займають країни з економікою, яка базується на високих технологіях та інноваціях. Сучасна ж Україна майже втратила позиції технологічного лідера, яким була у ряді галузей в 70-80-роки минулого століття. Для того щоб не перетворитися на світову периферію, що виготовляє дешеву сировинну продукцію, Україна повинна через 15-20 років забезпечити перехід до 6-го технологічного укладу. Сьогодні більшість наших виробництв відносяться до 3-го і 4-го технологічних укладів. Наприклад, основа нинішнього промислового і експортного потенціалу – металургія і хімія – представляють 3-й технологічний устрій.

Розвиток шостого технологічного укладу несе за собою наноелектроніку, молекулярну і нанофотоніку, наногетерогенні системи, нанобіотехнології, наносистемну техніку. Тому дуже важливо розвивати нові наукоємні виробництва, такі як біотехнології, програмне забезпечення та ін. Ряд наукоємних галузей в яких наша країна має значні досягнення та потенціал необхідно зробити пріоритетними, для того щоб в майбутньому вони стали основою нової структури вітчизняної економіки. Україна посідає четверте місце у світі в ракетно-космічній сфері, надає 9 % загальносвітових послуг у цій сфері; шосте місце – серед виробників авіаційної техніки; четверте-п'яте – серед виробників авіаційних двигунів і газотурбінних установок, дев'яте-десяте – надчистих матеріалів для напівпровідників; шосте – серед експортерів озброєнь. Практично всі види монокристалів, які є основою інформаційних технологій, можуть вироблятися в Україні.

Незаперечним є факт, що основою конкурентоспроможності країни є конкурентоспроможні національні підприємства.

Тому у справі розвитку конкурентоспроможності підприємств промислова політика держави має бути спрямована на розв'язання наступних завдань:

- вдосконалення нормативно-правової бази розвитку конкурентного середовища;
- розвиток вимогливого попиту на продукцію і послуги шляхом введення прогресивних стандартів якості;
- стимулювання підприємств до проведення глобальної стратегії щодо перспектив розвитку, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та розширення експорту;
- постійний розвиток і вдосконалення інфраструктури;
- проведення узгодженої структурної політики з іншими країнами щодо розвитку конкурентоспроможності підприємств і забезпечення рівних умов конкуренції.

На шляху побудови конкурентної економіки експертами відзначається складність і суперечливість національного законодавства. Отже ключовим питанням є узгодження інноваційного, корпоративного, інвестиційного, податкового та соціального законодавства, а також прийняття відповідних підзаконних актів, які б забезпечили практичне введення в дію прогресивних норм цих законів.

А взагалі, забезпечення конкурентоспроможності економіки України потребує затвердження на законодавчому рівні Державної програми спеціальних заходів, серед яких:

- регулювання цін та витрат монополістів;

- запобігання диспаритетності між цінами на внутрішньому ринку України та світовими цінами на товари і послуги;
- здійснення контролю за якістю, відповідністю та безпекою продукції;
- розбудова інститутів довгострокового кредитування;
- запровадження стимулів ресурсозаощадження, насамперед енергозаощадження в податковій та амортизаційній політиці;
- розбудова національної інноваційної системи та впровадження заходів підтримки інноваційної діяльності;
- сприяння інвестиційному спрямуванню доходів населення;
- активізація механізмів державних закупівель;
- формування та впровадження комплексу податкових стимулів, які заохочували б інвестиційні та інноваційні процеси, реалізацію соціальних завдань, розширення робочих місць;
- формування сучасних інструментів стимулювання розвитку депресивних територій;
- збільшення обсягів бюджетного інвестування та підвищення його ефективності;
- реформування ринку праці з метою підвищення його гнучкості;
- впровадження сучасного інструментарію захисту внутрішнього ринку та відстоювання інтересів національних виробників.

Цілком очевидно, що реалізація означеного комплексу завдань не може відбутись одночасно. З огляду на це варто виділити послідовні етапи реалізації відповідної державної політики.

На першому етапі необхідно спрямовувати зусилля на наближення продуктивності праці до рівня високорозвинених країн світу. Основним завданням для національних компаній мають стати збереження наявного потенціалу конкурентоспроможності та розширення виробництва за рахунок впровадження сучасних технологій і нових продуктів, насамперед, в секторах, в яких це принесе найбільшу видачу.

Другий етап – це етап який повинен буде сформувати стабільне конкурентне середовище на основі міжнародних норм і стандартів, яке спонукає до продуктивної конкуренції на глобальному рівні та надає можливості для ефективної конкурентної поведінки вітчизняних суб'єктів господарювання.

Третій етап полягає у інноваційному зростанні. Він має на меті перерозподіл матеріальних і фінансових ресурсів за інноваційними напрямками економічного розвитку, на формування основних засад інформаційного суспільства

Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності української економіки потребує насамперед активізації економічної діяльності. Тільки на цьому шляху Україна зможе на гідних засадах інтегруватися у світове співтовариство, забезпечити необхідний рівень економічної безпеки та добробуту населення.

Література

1. Базиліук Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: Моногр. – К.: НІСД, 2002. – 132 с.
2. Губський Б. В. Конкурентоспроможність української економіки: орієнтири макрополітики в кризових умовах // Економіка України. – 1999. – № 4. – С. 4-15.
3. Жаліло Я. А., Базиліук Я. Б., Белінська Я. В. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: Моногр. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – С. 813-818.
5. <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/World-Competitiveness-Yearbook-Results>.
6. <http://www.weforum.org>.
7. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи // Економіка України. – 2009. – № 2 – С. 5-23.

Надійшла 14.03.2010